

TASHKILOTDA ISH HAQINING ASOSIY TAMOYILLARI: O'LCHAM TUSHUNCHASI VA TA'RIFI

Urinboyeva Yulduz Pirnazarovna - i.f.f.dok., dotsent
Bozorov Ahrorbek Lochinbeko'g'li
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi

Annotatsiya: Ushbu amaliy ishda Tashkilotda ish haqining asosiy tamoyillari: o'lcham tushunchasi va ta'rifi haqida so'z yuriyilgan.

Аннотация: В данном тематическом исследовании рассматриваются основные принципы заработной платы в организации: понятие и определение размера.

Annotation: This case study discusses the main principles of salary in the Organization: the concept and definition of size.

Kalit so'zlar: Mehnatni tashkil etish, Haqiqiy ish haqi, Ish haqini tashkil etish tamoyillari tizimi, Xarajatlar bo'yicha optimal ish haqi printsipi.

Ключевые слова: Организация труда, Реальная заработная плата, Система принципов организации заработной платы, Принцип оптимальной заработной платы.

Key words: Labor organization, Real wage, System of principles of wage organization, Cost-optimal wage principle.

Mehnatni tashkil etish, to'g'ri taqsimlash va haq to'lash - bu ishlab chiqarishni samarali rejalashtirishni ta'minlash tizimida eng muhim o'rinni egallagan toifalar. Ishchilarning mehnatiga haq to'lashda ishlab chiqarish jarayonida ishtirok etadigan mehnat resurslarining narxini tushunish kerak. Avvalo, sarflangan mehnatning sifati va miqdori bilan belgilanadi. Bozor omillari ham muhim rol o'ynaydi. Ular orasida ishchi kuchiga talab va taklifni alohida ta'kidlash joiz; mavjud bo'lgan o'ziga xos bozor sharoitlari; qonunchilik normalari; hududiy jihatlari va boshqalar. Maqolamizda biz ish haqini tashkil etishning mohiyati va tamoyillarini ko'rib chiqamiz.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida ish haqi xodimlar, ish beruvchilar va umuman davlatning asosiy va bevosita manfaatlarini ifodalaydi. Shuni ta'kidlash kerakki, ushbu uch tomon manfaatlarining to'g'ri muvozanatini saqlashish haqini samarali tashkil etish va tartibga solishning asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Keling, mehnatga haq to'lashni tashkil etish tushunchasi va tamoyillarini tahlil qilaylik. Rus

adabiyotida nominal (naqd) va real ish haqini ajratish odatiy holdir. Demak, nominal deganda xodim tomonidan ma'lum vaqt davomida olingan pul miqdori tushunilishi kerak. Haqiqiy ish haqi - bu ma'lum bir nominal ish haqi va sotiladigan mahsulotlar, ishlar va xizmatlar uchun ma'lum narx darajasida ishchi sotib olishi mumkin bo'lgan xizmatlar va tovarlar miqdori bilan tavsiflangan toifadir.

Iqtisodiyotning bozor tipining dinamikligi, ayniqsa, uning shakllanishi davrida (iqtisodiyotda o'tish davri) u yoki bu tarzda inflyatsiya va narx jarayonlari tufayli real ish haqining o'zgarishiga olib keladi. Bu holat ishchilarning turmush darajasining pasayishiga yo'l qo'ymaslik va qulning to'liq takror ishlab chiqarishini ta'minlash uchun nominal ish haqini tegishli ravishda o'zgartirishni taqozo etadi. kuch.

Ish haqini tashkil etish tamoyillari tizimi

Ish haqi ortida ko'plab tamoyillar mavjud. Ularning barchasi ijtimoiy ishlab chiqarishda hukmron bo'lgan mulk turiga, milliy iqtisodiyotning rivojlanish darajasiga, eng kam ish haqini ta'minlash bo'yicha davlat siyosatiga, muayyan mamlakatning milliy boyligiga va hokazolarga bog'liq.

Ishga haq to'lashni tashkil etishning asosiy tamoyillari qatorida quyidagi fikrlarni ta'kidlash lozim:

- Tanriflash printsiplari ishchilarning o'rtacha ish haqi. Bu hukumat tomonidan belgilangan eng kam ish haqidan oshib ketishi kerak.
- Tegishli masalalarda maksimal mustaqillikni nazarda tutuvchi ish haqini tashkil etish tamoyili.
- Maoshning o'sishiga nisbatan mahsuldorlikning o'sish sur'atlaridan yuqori bo'lishini ta'kidlaydigan tamoyil.
- Ish haqini tashkil etish tamoyili, to'lov ishlab chiqarishning yakuniy natijalari va sarflangan mehnat miqdoriga muvofiq amalga oshirilishini ko'rsatuvchi.
- Tijorat mahsulotlari, xizmatlar, ishlar va mehnatning yuqori sifat xususiyatlarini rag'batlantirish tamoyili.
- Xodimlarning mehnat unumdorligi oshishidan moddiy manfaatdorlik tamoyili.
- Oddiy va murakkab, jismoniy va aqliy mehnat uchun haq to'lash bo'yicha oqilona nisbatlarni to'liq ta'minlash bilan bog'liq ish haqini tashkil etish tamoyili.
- Ayrim kasblar, toifalar va guruhlar uchun ish haqi nisbatini ta'minlash tamoyili.
- Inflyatsiya o'sish sur'atiga ko'ra ish haqini indeksatsiya qilish printsiplari.
- Mahsulot tannarxida ish haqining maqbul ulushini ta'minlash zarurligini nazarda tutgan holda ish haqini tashkil etish tamoyili.

Qo'shimcha tamoyillar

Yuqorida keltirilganlarga qo'shimcha ravishda biz qo'shimcha xarakterdagi ish haqini tashkil etish tamoyillarini ko'rsatamiz:

- Shunga o'xshash tashkilotlardagi o'rtacha ish haqini tahlil qilish, shuningdek, kelgusi davrlarda uning oshib ketishini rejalashtirish.
- Ayrim toifalar uchun ish haqining oqilona tizimini (parcha ish yoki vaqt) aniqlashxodimlar.
- Korxonada ish haqini tashkil etish tamoyili, bu tuman (viloyat)dagi bir kishining o'rtacha ish haqini tahlil qilish va undan oshib ketishini rejalashtirishni nazarda tutadi.
- Tuzilma xodimlarining ijtimoiy ta'minotini korxonada ichidagi va davlat mehnat kafolatlari orqali to'liq ta'minlash.
- Ish haqining o'sishi va uning alohida tarkibiy qismlarining (tarif stavkalari, ish haqi, mukofotlar, mukofotlar) dinamik o'zgarishlarini sifatli tahlil qilish.
- Korxonada ish haqini tashkil etish printsipi, mehnat narxini baholash bilan bog'liq (oila a'zolari sonining ma'lum bir mintaqaga uchun yashash minimumi byudjetiga ko'paytirilishi sifatida hisoblanadi).

Asosiy ilmiy tamoyilning talqini

Keyin, ish haqini tashkil etishning ilmiy tamoyillaridan birini batafsilroq ko'rib chiqish maqsadga muvofiqdir. Shuni ta'kidlash kerakki, yakuniy natijaga muvofiq to'lov ko'rib chiqilayotgan masalada mutlaq uyg'unlikka erishishning eng muhim shartidir, chunki u ish haqi va yakuniy ishlab chiqarish o'rtasidagi bevosita bog'liqlikni nazarda tutadi. natijalar. Bu tamoyil xodimlarning mehnatning yakuniy natijalariga qiziqishini sifat va miqdor jihatdan oshirishni to'liq ta'minlaydi. Gap shundaki, taqdim etilgan holatda faqat sotilgan mahsulotga haq to'lanadi, ya'ni to'lov bozorda "tovar - naqd pul" sxemasi bo'yicha tovar mahsulot sotilganda amalga oshiriladi. Shu bilan birga, ish haqi maksimal chegaralar bilan cheklanmaydi. Bu faqat sotilgan mahsulot sifati va hajmiga va uning bozordagi narxiga bog'liq. Bu ish haqi toifasini isloh qilishning asosiy yo'nalishi.

Xarajatlar bo'yicha optimal ish haqi printsipi

Bu tamoyil tashkil etishni o'z ichiga oladikorxonaning foydali ishlashini, ishchilarning malakasi va yoshiga ko'ra maqbul takror ishlab chiqarilishini ta'minlaydigan miqdorda ish haqi. Muayyan tuzilmadagi tegishli fondning hajmi bir qator omillarga bog'liq. Bu yerda quyidagi fikrlarni kiritish tavsiya etiladi:

- korxonaning sanoatga ixtisoslashuvi;
- bozorda joy egallagan;

- mahsulotning raqobatbardoshligi;
- sanoatni mexanizatsiyalash darajasi;
- professional va malakali xodimlar;
- tashqi va ichki mutaxassislik darajasi;
- yo'qotilgan ish vaqtining hajmi;
- mehnat intizomi holati;
- mahsulot birligiga to'g'ri keladigan xodimlar soni va boshqalar.

Bu omillarning miqdoriy jihatdan ta'sirining muntazamligini o'rnatish korxonalarahbariga ish haqi fondining optimal qiymatlarini aniqlash, shuningdek, korxonaning foydali ishlashini ta'minlash imkoniyatini beradi. Buni korrelyatsiya-regressiya tahlili orqali amalga oshirish mumkin. Aynan u sizga funktsiyalarning ularga ta'sir qiluvchi ishlab chiqarish omillariga bog'liqligining miqdoriy ko'rsatkichlarini aniqlashga imkon beradi. Shuni ta'kidlash joizki, zamonaviy sharoitda bir vaqtning o'zida tannarx va yo'qotishlarni (foydani) ko'rsatadigan mezon funktsiyasi sifatida mahsulotning bir rubli qiymatini olish maqsadga muvofiqdir.

Mehnat unumdorligi va ish haqining o'sish sur'atlari nisbati prinsipi

Ish haqi fondini tuzishda muhim tamoyil - bu o'sish sur'atlarining nisbatlash haqi va mehnat unumdorligi. Bunday holda, oxirgi ko'rsatkichning ortib borayotgan o'sishi ijobiy tendentsiya bo'lib xizmat qiladi. Bunday tendentsiya bo'lmasa, pul miqdori, ya'ni ish haqi ma'lum darajada iste'mol tovarlari miqdoridan oshib ketadi. Shunday qilib, pulning bir qismi tovarlar tomonidan ochiladi. Bunday holat talab va taklif o'rtasidagi muvofiqlikning buzilishiga, inflyatsiyaning oshishiga, shuningdek, korxonalar mahsulotining bozorda raqobatbardoshligining pasayishiga olib keladi.

Shuni qiziqki, bu ko'rsatkich SSSRning ma'muriy iqtisodiyoti sharoitida eng muhimlaridan biri edi. Afsuski, bugungi kunda Rossiya kompaniyalarida unga tuzilmalar rahbariyati tomonidan ham, mamlakat hukumati tomonidan ham ahamiyatsiz e'tibor qaratilmoqda. Ish haqi va mehnat unumdorligining o'sish sur'atlari nisbati ma'lum bir davr uchun unumdorlik ko'rsatkichi o'sishining bir vaqtning o'zida ish haqining o'sishiga foiz sifatida nisbati sifatida hisoblanishi mumkin.

Masalan, agar inflyatsiya omilini hisobga olmaganda, korxonada yil davomida mehnat unumdorligi 6% ga oshgan va 1,06 ga teng bo'lsa, ish haqi o'sishi esa 3% ga, ya'ni 1,03 bo'lsa, nisbat quyidagicha bo'ladi: $ST=1,06 / 1,03=1,03$.

Ta'kidlash joizki, bu stavkalar nisbati bittadan oshganda ijobiy tendentsiya paydo bo'ladi. $ST < 1$ qiymati bo'lsa, korxonalar rahbari mehnat unumdorligini oshirish yoki o'rtacha ish haqining pasayishi bilan bog'liq chora-tadbirlarni ishlab chiqishi

kerak. Bu o'sishni qo'shish kerakkorxonada mehnat unumdorligi ilg'or ishlab chiqarish texnologiyalarini joriy etish, resurslarni tejash, xodimlarning malakasini oshirish, ish vaqtining yo'qotilishini kamaytirish, yordamchi ishchilar sonini qisqartirish va hokazolar hisobiga ta'minlanadi.

Quyidagi testlar iqtisod nazariyasiga asoslanib tuzilgan:

1) Iqtisodiy qonunlar nechta turga bo'linadi?

A) 3ta B) 5ta C) 2ta D) 6ta

2) Davlat mulkini hususiy lashtirish jarayonini amalga oshirish bosqichlari nechta?

A) 3ta B) 5ta C) 6ta D) 10ta

3) Raqobatning asosiy turlari nechta?

A) 1ta B) 8ta C) 2ta D) 6ta

4) Muayyan aniq istemol qiymatlarini vujudga keltirilgan mehnat nima deyiladi?

A) taqsimlash B) Maxsus C) shaxsiy D) Apstrakt

5) Narx va talab o'rtasidagi teskari bog'liqlik nima deyiladi?

A) Talab qonuni B) Taklif qonuni C) O'Yakka talab D) Naf talab

6) Raqobatning vazifalari nechta?

A) 2ta B) 5ta C) 6ta D) 8ta

7) Barqaror va beqaror qarorlarga ta'sir etuvchi omillar nechta?

A) 3ta B) 8ta C) 5ta D) 6ta

8) Narx va taklif miqdorlarini o'sishi qanday qonun deyiladi?

A) Talab qonuni B) Taqsimlash qonuni C) A javob tog'ri D) Taklif qonuni

9) Iqtisodiy o'sishga ta'sir etuvchi omillar nechta?

A) 5ta B) 2ta C) 6ta D) 4ta

10) Bozor iqtisodiyotini xarakteratga soluvchi vosita nima?

A)Ishchi kuchu B)Raqobat C)yangi Tovar D)Tovar xilma xilligi

11)Respublika iqtisodiyotini nechanchi yildan boshlab mulkni davlat tasarrufidan chiqarib xususiylashtirishning 3-boshqichiga kirdi?

A)2001-yil B)2000-yil C)1996-yil D)1998-yil

12)Mulk nechta turga bo'linadi?

A)2ta B)8ta C)10ta D)6ta

13)Iqtisodiyot nazariyasining nechta asosiy vazifasi bor?

A)4ta B)2ta C)6ta D)10ta

14)“Iqtisodiyotning ko'rinmas qo'li “ nima?

A)Inflatsiya B)Raqobat C)Manapoliya D)Ishchi kuchi

15)Bozor iqtisodiyoti asoschisi kim?

A)A.Smit B)D.Ricardo C)L.Paster D)A.Enishteyn

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
A	B	C	D	A	B	C	D	A	B	C	D	A	B	C

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. <https://docx.uz/document/ish-xaqi-turlari-va-ularning-darajalarini-belgilovchi-omillar-ecbe79b5?lang=ru>
2. https://uz.m.wikipedia.org/wiki/Ish_haqi
3. <https://fayllar.org/ish-haqini-tashkil-etishning-asosiy-shakllari-v2.html>
4. <https://worldlyjournals.com/index.php/IJSR/article/download/1302/1746>
5. <https://e-itt.uz/index.php/eitt/article/view/742>